

УДК 378.4-057.875-044.332

Староста Володимир Іванович

доктор педагогічних наук, професор
професор кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м.Ужгород, Україна
starvl@ukr.net

Попадич Олена Олександрівна

кандидат педагогічних наук, доцент
доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м.Ужгород, Україна
olena.popadych@uzhnu.edu.ua

ДЕЯКІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ АДАПТАЦІЇ СТУДЕНТІВ-ПЕРШОКУРСНИКІВ У КЛАСИЧНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ

Анотація. Актуальність проблеми зумовлена необхідністю визначення умов для успішної адаптації студентів першого року навчання у закладах вищої освіти і запобігання дезадаптації особистості до студентського життя та до освітнього середовища, а це можливо тільки на основі ретельного дослідження утруднень у процесі адаптації студентської молоді, аналізу причин та пошуку шляхів їх усунення, вдосконалення педагогічного управління процесом адаптації тощо. Метою статті є дослідження соціальної адаптації студентів першого курсу в умовах класичного університету. Було використано такі взаємопов'язані методи дослідження: теоретичні – з метою усвідомлення сутності та особливостей адаптації студентів до освітнього процесу у вищій школі, розробки та упорядкування питань анкети, формулювання висновків проведеного дослідження тощо (абстрагування, аналіз і синтез, порівняння, узагальнення та ін.); емпіричні – для виявлення реального стану соціальної адаптації студентів-першокурсників в умовах класичного університету (електронне анкетування студентів, педагогічне спостереження); математичні – для обробки отриманих результатів анкетування (метод реєстрування, ранжування, описова статистика). У процесі дослідження отримано такі конкретні результати: показано, що погляди вчених фіксують різноманітні аспекти адаптації, які мають місце в реальній практиці; встановлено, що адаптація студентів до навчального та педагогічного колективу проходить успішно; виявлено, що певні труднощі у процесі соціальної адаптації першокурсників університету мають як об'єктивну, так і суб'єктивну природу.

Ключові слова: адаптація, навчальна адаптація, соціальна адаптація, професійна підготовка студентів.

Вступ. Адаптація особистості до нових умов життєдіяльності є важливою проблемою психолого-педагогічних та інших наук. Наприклад, Г. Михайлишин та Л. Серман на основі аналізу науково-педагогічної літератури [8], констатують, що соціальна адаптація студентів-першокурсників до умов навчання у закладах вищої освіти має безсистемний, епізодичний характер, хоча це актуальна проблема у виховній діяльності кураторів, соціальних педагогів, психологів та викладачів закладів вищої освіти. Таким чином, дослідження соціальної та інших видів адаптації студентів дає змогу визначити основні труднощі її перебігу і полегшити перебіг адаптаційного періоду студентів молодших курсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми, показує, що науковцями досліджено такі питання адаптації студентів у закладах вищої освіти: теоретичні основи процесу адаптації особистості, залежність між процесами адаптації і розвитком особистості (Д. Андреева, Л. Буєва, В. Васильєв, О. Плотникова, С. Селіверстов, Г. Царгородцев, В. Штефурак та ін.); соціалізація студентської молоді (В. Андрущенко, М. Головатий, Л. Дябел, М. Лукашевич, Н. Нічкало, О. Сухомлинський, Т. Сущенко та ін.); адаптація студентів до умов навчання й життєдіяльності (Т. Алексеева, Ю. Бохонкова, М. Горліченко, Л. Григоренко, С. Гура, Л.Зданевич, В. Лагерев, Г. Левківська, С. Селіверстов, М. Шик та ін.) та ін. У працях Л. Дябел [5] обґрунтовано, що процес соціалізації особистості студента-першокурсника як багатофакторний феномен розпочинається на адаптаційній стадії. Соціально-педагогічна адаптація студентів відбувається на трьох рівнях: педагогічному (навчання та виховання), психологічному (індивідуальні особливості пе-

ребігу психічних процесів), соціальному (нові умови життя, колектив, спілкування тощо).

Метою статті є дослідження соціальної адаптації студентів першого курсу в умовах класичного університету.

Завдання дослідження: з'ясувати стан проблеми у педагогічній теорії та виховній практиці закладів вищої освіти; провести огляд сучасних трактувань сутності адаптації студентів до освітнього процесу у вищій школі; здійснити діагностику соціальної адаптації студентів-першокурсників в умовах класичного університету, аби виявити основні труднощі її перебігу.

Методи дослідження: теоретичні – з метою усвідомлення сутності та особливостей адаптації студентів до освітнього процесу у вищій школі, розробки та упорядкування питань анкети, формулювання висновків проведеного дослідження тощо (абстрагування, аналіз і синтез, порівняння, узагальнення та ін.); емпіричні – для виявлення реального стану соціальної адаптації студентів-першокурсників в умовах класичного університету (електронне анкетування студентів, педагогічне спостереження); математичні – для обробки отриманих результатів анкетування (метод реєстрування, ранжування, описова статистика).

Виклад основного матеріалу. Розглянемо деякі сучасні трактування поняття «адаптація» та похідних понять: сутність адаптації студентів молодших курсів в університеті – пошук оптимального співвідношення між особистістю і соціальним середовищем, презентованим університетським рівнем освіти (Л. Антипова) [1, с.69]; адаптація студентів до навчання у виші – системний, двосторонній, поетапний процес формування і розвитку когнітивних, мотиваційно-вольових, соціально-комунікативних

зв'язків (А. Виноградова) [9]; соціально-педагогічна адаптація – процес активного пристосування студента-першокурсника до нових умов соціуму (Л. Дябел) [5]; соціальна адаптація – соціальне пристосування, процес або результат процесу, який передбачає гармонійне задоволення її потреб, створення умов для її здорового, щасливого життя в суспільстві (С. Гончаренко) [6, с.15]; соціальна адаптація – це процес і одночасно результат внутрішньої і зовнішньої гармонізації особистості із середовищем (Т. Молодцова) [7, с.14]. Згідно Л. Зданевич [10], найбільш загальні підходи в науковій літературі щодо визначення поняття адаптації: а) процес активного пристосування індивіда до умов нового соціального середовища; б) результат цього процесу; в) один із соціально-психологічних механізмів соціалізації особистості. На нашу думку, важливим є також підхід відомого вітчизняного психолога Г. Балла [2, с.99], який зауважує, що поняття адаптації здатне зіграти важливу роль у психологічному пізнанні, якщо трактується не вузько (як пристосування до середовища), а широко, як єдність взаємозумовлених протилежно спрямованих процесів урівноваження суб'єкта із середовищем.

У контексті даного дослідження дотримуємось трактування соціальної адаптації Л. Дябел [5] щодо позитивного ставлення до нового статусу та повноцінного включення в нову систему міжособистісних стосунків в студентському та загальноуніверситетському колективах. Відповідно до даних аспектів нами зроблено акцент під час емпіричного дослідження на базі ДВНЗ «Ужгородський національний університет»), який належить до класичних університетів України і має найвищий – IV-й рівень акредитації

(http://www.uzhnu.edu.ua/uk/cat/university-about_us). Для діагностики адаптації студентів першого курсу до навчання проведено анонімне електронне анкетування 200 студентів (https://docs.google.com/a/uzhnu.edu.ua/forms/d/121Ffg0n_5CYdcWPfEBT5SBHPW572pRkSLkJ47ESYQVs/edit?usp=drive_web). Використано анкету, яка містить питання опитувальника «Мотивація професійної діяльності» (14 питань анкети, автор методики К. Замфір у модифікації А. Реана (Н. Бордовская, А. Реан [3, с.267-269]), опитувальника «Адаптованість студентів у вузі» (13 питань анкети, автори методики Т. Дубовицька, А. Крилова [4]), всі інші питання анкети розроблено авторами. Пропоновані питання анкети нами згруповано в такі блоки: загальні відомості про студентів; попередня адаптація до закладу вищої освіти (профорієнтація, вплив оточуючих); соціальна адаптація; адаптація до навчання у закладі вищої освіти; загальна адаптація. Розглянемо результати відповідей студентів на деякі питання анкети, що стосуються соціальної адаптації.

Загальні відомості про студентів (питання 1-3). До опитування залучено 200 респондентів, з них 198 – громадяни України. Закінчили селищну школу – 11%; сільську – 29%; міську – 60%. Середній вік 17,5 років (від 15 до 43 років). Проживають у гуртожитку – 28%; вдома у батьків – 46,5%; у родичів/знайомих – 5,5%; винаймають житло – 18,5 % анкетованих першокурсників.

Соціальна адаптація. У табл. 3 представлено відповіді студентів на 10 питань анкети. Більшість студентів отримують допомогу/підтримку, а також прислухаються до порад від батьків, родичів, друзів, викладачів, але значна частина сподівається тільки на себе.

Таблиця 1.

Відповідь студентів на питання анкети: «10. З ким обговорюєте проблеми та успіхи, що виникають; хто допомагає Вам під час адаптації та здобування освіти у закладі вищої освіти?»

Питання/варіанти відповідей, %	Так	Частково	Ні
10.1. Академнастатник /куратор групи	12,5	43,0	44,5
10.2. Батьки/родичі	54,5	35,0	10,5
10.3. Викладачі	19,5	49,5	31,0
10.4. Деканат	12,5	26,5	61,0
10.5. Друзі	51,5	37,5	11,0
10.6. Професійний психолог	4,5	6,5	89,0
10.7. Соціальні мережі	12,5	32,5	55,0
10.8. Сподіваюся тільки на себе	33,5	49,5	31,0
10.9. Студенти групи	22,5	56,5	21,0
10.10. Студенти старших курсів	16,0	41,0	43,0

Більшість студентів вважає (питання 11), що стосунки склались у їх студентській групі доб розичливі 74%, кожен сам по собі – 11,0%; неприяні – 1,5 %; 13,5 % студентам важко відповісти на це питання. Позитивно, що значна частина першокурсників (39,5 %) надає допомогу іншим студентам групи/курсу для полегшення їх адаптації; 53,0 % проводить це частково (12 питань). Відповіді на 15 питань свідчать, що основна частина викладачів (72%) звер-

таються до студентів на «Ви», 20,5 % по-різному, вважаючи на обставини. Серед причин, які сповільнюють або заважають більшості студентам швидше адаптуватися до здобування освіти в університеті (питання 18) в соціально-психологічному аспекті нами виокремлено такі як: напруга, втомленість від занять, нерозуміння з боку викладачів та їхні завищені вимоги тощо.

Таблиця 2.

Відповідь студентів на питання анкети: «19. Які причини, зумовлені проживанням в гуртожитку, сповільнюють або заважають Вам швидше адаптуватися до здобування освіти в університеті?»

Питання/варіанти відповідей, %	Так	Частково	Ні
19.1. Багато часу витрачаю на приготування їжі, прання, прибирання кімнати тощо	21,1	45,9	33,0
19.2. Неприяні відносини між мешканцями гуртожитку (у кімнаті, на поверсі тощо)	13,2	26,4	60,4
19.3. Труднощі підготовки до занять через звичку працювати в тиші	28,3	34,9	36,8
19.4. Умови проживання в гуртожитку	36,2	29,5	34,3

Суттєві утруднення в студентів щодо освітньої адаптації також виникають через проблеми, які зумовлені проживанням в гуртожитку (питання 19, табл.2). Їх відповіді засвідчують, що основною причиною є побутові умови, а соціальний аспект (неприятні відносини між мешканцями гуртожитку) виявляє вплив на меншу частину студентів. Згідно проведеної нами діагностики «Адаптованість студентів у виші» (питання 13; автори методики Т. Дубовицька, А. Крилова, 2010 [4]), визначено середній бал 10,4 (65 %) щодо адаптованості до навчальної діяльності; середній бал 12,1 (75 %) щодо адаптованості до навчальної групи. Отримані дані узгоджуються із результатами попередніх питань і засвідчують, що соціальна адаптація студентів проходить достатньо успішно.

Викладений матеріал дозволяє зробити наступні **висновки**. Таким чином, умови в університеті є

достатньо сприятливими для успішного перебігу соціальної адаптації студентів. Більшість студентів налагодили стосунки в студентській групі та вважають у групі сприятливий доброзичливий клімат. Вони отримують допомогу від однокурсників, студентів старших курсів та викладачів, а також самі допомагають іншим. Певні труднощі у процесі соціальної адаптації першокурсників університету мають як об'єктивну (побутові умови проживання в гуртожитку, незрозуміння з боку викладачів та їхні завищені вимоги та ін.), так і суб'єктивну (слабка шкільна підготовка, власна неорганізованість та лінощі тощо) природу.

Перспективи подальших розвідок у цьому напрямі доцільно спрямувати на аналіз інших аспектів адаптації студентів, а також дослідження адаптації у динаміці (наприклад, перший і другий курс) та її вплив на розвиток особистості студентів.

References

1. Antipova, L. A. (2008). Usloviya uspeshnoy adaptatsii studentov mladshih kursov k usloviyam vuza [Conditions for the successful adaptation of junior students to the to university conditions]. *Secondary professional education*, 6, 69-71 [in Russian].
2. Ball, G. A. (1989). Ponjatie adaptatsii i ego znachenija dlja psihologii lichnosti [The concept of adaptation and its implications for the psychology of personality]. *Questions of Psychology*, 1, 92-100 [in Russian].
3. Bordovskaja, N. V., & Rean, A. A. (2000). *Pedagogika [Pedagogika]*. St. Petersburg: Piter [in Russian].
4. Dubovitskaya, T. D., & Krylova, A. V. (2010). Metodika issledovanija adaptirovannosti studentov v vuze [A methodology for studying the adaptation of students in a university]. *Psychological and pedagogical research: Electronic specialized scientific and practical periodical [Psychological Science and Education]*, 2. Retrieved from http://psyedu.ru/journal/2010/2/Dubovitskaya_Krilova.phtml [in Russian].
5. Dyabel, L. I. (2008). Sotsializatsiya studentiv-pershokursnykiv v umovakh pedahohichnoho universytetu [Socialization of first-year students in the conditions of pedagogical university]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Natsionalnyy Pedahohichnyi Universytet imeni M.Dragomanova [in Ukrainian].
6. Honcharenko, S. U. (1997). *Ukrayinskyy pedahohichnyy slovnyk [Ukrainian pedagogical dictionary]*. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
7. Molodcova, T. D. (2012). Diagnostika adaptatsii studentov pervogo kursa [Diagnostics adaptation first-year students]. *International Journal of Experimental Education*, 5, 13-17 [in Russian].
8. Mykhaylyshyn, H. Y. & Serman, L. V. (2007). Sotsialna adaptatsiya studentiv do umov navchannya u vyshchychk zakladakh osvity [Social adaptation of students to the learning environment in higher educational institutions]. *Pedagogika, psikhologiya i mediko-biologicheskiye problemy fizicheskogo vospitaniya i sporta [Pedagogics, psychology, medical-biological problems of physical training and sports]*, 11, 156-159 [in Ukrainian].
9. Vinogradova, A. A. (2008). Adaptatsiya studentov mladshih kursov k obucheniju v vuze [Adaptation of junior students to university education]. *Obrazovanie i nauka [Education and Science]*, 3, 37-48 [in Russian].
10. Zdanevych, L. V. (2003). Adaptatsiya studentiv pedahohichnykh uchyllyshch do novykh umov zhyttyediyalnosti [Adaptation of students of pedagogical colleges to new living conditions]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kyiv: Insytut Pedahohikiy Psykholohii Profesiynoi Osvuty APN Ukrainy [in Ukrainian].

Список використаної літератури

1. Антипова Л. А. Условия успешной адаптации студентов младших курсов к условиям вуза / Л. А. Антипова // Среднее профессиональное образование. – 20 08. – № 6. – С.69-71.
2. Балл Г. А. Понятие адаптации и его значения для психологии личности / Г. А. Балл // Вопросы психологии. – 1989. – №1. – С. 92-100.
3. Бордовская Н. В. Педагогика. Учебник для вузов / Н. В. Бордовская, А. А. Реан. – СПб : Питер, – 2000. – 304 с.
4. Дубовицька Т.Д. Методика исследования адаптированности студентов в вузе / Т.Д.Дубовицька, А.В.Крылова [Электронный ресурс] // Психолого-педагогические исследования: Электронное специализированное научно-практическое периодическое издание. Психологическая наука и образование psyedu.ru, 2010. – №2. https://psyjournals.ru/files/27814/psyedu_ru_2010_2_Dubovitskaya_Krilova.pdf
5. Дябел Л. І. Соціалізація студентів-першокурсників в умовах педагогічного університету: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.05 «Соціальна педагогіка» / Л. І. Дябел. – К., 2008. – 21 с.
6. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник / С. У. Гончаренко. – К.: Либідь, 1997. – 374 с.
7. Молодцова Т. Д. Диагностика адаптации студентов первого курса / Т. Д. Молодцова // Международный журнал экспериментального образования. – 2012. – №5. – С.13-17.
8. Михайлишин Г. Й. Соціальна адаптація студентів до умов навчання у вищих закладах освіти / Г. Й. Михайлишин, Л. В. Серман // Педагогика, психология и медико-биологические проблемы физического воспитания и спорта. – 2007. – Вып. 11. – С. 156-159.
9. Виногорова А. А. Адаптація студентів младших курсів к обучению в вузе / А.А.Виногорова // Образование и наука. – 2008. – № 3. – С. 37-48.
10. Зданевич Л. В. Адаптація студентів педагогічних училищ до нових умов життєдіяльності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Л. В. Зданевич. – К., 2003. – 22 с.

Стаття надійшла до редакції 25.03.2018 р.
Стаття прийнята до друку 30.03.2018 р.

Староста Владимир

доктор педагогических наук, профессор
кафедра общей педагогики и педагогики высшей школы
ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»
г.Ужгород, Украина

Попадич Елена

кандидат педагогических наук, доцент
кафедра общей педагогики и педагогики высшей школы
ГВУЗ «Ужгородский национальный университет»
г.Ужгород, Украина

**НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ СОЦИАЛЬНОЙ АДАПТАЦИИ СТУДЕНТОВ-ПЕРВОКУРСНИКОВ В
КЛАССИЧЕСКОМ УНИВЕРСИТЕТЕ**

Аннотация. Актуальность проблемы обусловлена необходимостью определения условий для успешной адаптации студентов первого года обучения в учреждениях высшего образования и предотвращения дезадаптации личности к студенческой жизни и к образовательной среде. Целью статьи является исследование социальной адаптации студентов первого курса в условиях классического университета. Были использованы следующие взаимосвязанные методы исследования: теоретические – с целью осознания сущности и особенностей адаптации студентов к образовательному процессу в высшей школе, формулирования выводов проведенного исследования и т.д. (абстрагирование, анализ и синтез, сравнение, обобщение и др.); эмпирические – для выявления реального состояния социальной адаптации студентов-первокурсников (электронное анкетирование студентов, педагогическое наблюдение); математические – для обработки полученных результатов анкетирования (метод регистрации, ранжирование, описательная статистика). В процессе исследования получены следующие конкретные результаты: показано, что взгляды ученых фиксируют различные аспекты адаптации; установлено, что адаптация студентов к учебному и педагогическому коллективу проходит успешно; обнаружено, что определенные трудности в процессе социальной адаптации первокурсников университета имеют как объективную, так и субъективную природу.

Ключевые слова: адаптация, учебная адаптация, социальная адаптация, профессиональная подготовка студентов.

Starosta Volodymyr

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Department of General Pedagogy and Pedagogy of Higher Education
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

Popadych Olena

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor
Department of General Pedagogy and Pedagogy of Higher Education
State University «Uzhhorod National University»
Uzhhorod, Ukraine

**SOME ASPECTS OF SOCIAL AND EDUCATIONAL ADAPTATION OF FIRST-YEAR STUDENTS AT
THE CLASSICAL UNIVERSITY**

Abstract. The relevance of the problem is determined by the necessity to define the conditions for a successful adaptation of first-year students in higher education institutions and prevention of maladaptation of an individual to student life and educational environment. This is possible only by carrying out a thorough study of adaptation difficulties of students, by analyzing the causes of maladaptation and searching for solutions to eliminate these causes, by improving pedagogical management of the adaptation process, etc. The article studies social adaptation of first-year students in a classical university. In order to achieve the goal and fulfill the objectives of the study, the following interrelated methods of research are used: theoretical method is used to understand the essence and peculiarities of student adaptation to educational process in higher education, develop and organize questionnaires, formulate conclusions of the conducted research, etc. (abstraction, analysis and synthesis, comparison, generalization, etc.); empirical method is used to determine the real state of social adaptation of first-year students in the classical university (electronic questionnaires for students, pedagogical observation); mathematical method is used to process the results of questionnaires (registration method, ranking, descriptive statistics). In the course of study, the following concrete results have been obtained: it has been shown that the views of scientists determine various aspects of adaptation that takes place in real practice settings; it has been established that the adaptation of students to the educational process and pedagogical staff is successful; it has been discovered that some difficulties in the process of social adaptation of first-year students at university have both objective nature (living conditions in hostels, lack of understanding from teachers and teachers' high expectations, etc.) as well as subjective nature (poor school preparation, students' own lack of organisational skills and laziness, etc.).

Key words: adaptation, educational adaptation, social adaptation, professional student training.